

3. **Țirdea T. N.** *Elemente de informatică socială, sociocognitologie și noosferologie*. - Chișinău, 2001, p.147-154; **Урсул А. Д.** *Путь в ноосферу*. (Концепция выживания и устойчивого развития цивилизации). - Москва: Луч, 1993. - С.40-45.
4. **Апанасенко Г.Л.** *Энергетическая концепция жизнедеятельности и «стратегия выживания»* // Интеллектуальные ресурсы развития научно-технического прогресса. - Москва, 1989. - с.21.
5. **Быкова С.Н.** *Влияние бедности на формирование и развитие интеллектуального потенциала* // Интеллектуальные ресурсы развития научно-технического прогресса. Москва, 1989, с.84.
6. **Моисеев Н.Н.** *Человек и ноосфера*. - Москва: Молодая гвардия, 1990, с. 273.
7. **Моисеев Н.Н.** *Универсальный эволюционист (становление коллективного интеллекта)* // Вопросы философии. - Москва, 1991, №3, с.12.
8. **Моисеев Н.Н.** *Универсальный эволюционист (становление коллективного интеллекта)* // Вопросы философии. - Москва, 1991, №3, с.12.
9. **Печчеи А.** *Человеческие качества*. - Москва: Прогресс, 1980, с. 185.

ASPECTE ONTOLOGICE ȘI PERSPECTIVE DE ANALIZĂ TEORETICO-METODOLOGICE ALE MEMORIEI SOCIALE

Alina Rotari

Catedrei Filosofie și Bioetică a USMF „Nicolae Testemițanu”

Summary

Ontological aspects and prospect of methodological theoretical analysis of social memory

The present interpretation is impossible without the past one, the present is impossible without past, and analyse the past and present of our positions of the life becomes impossible without analysis to faculties of social memory. In this article we plan to arrest about analysis the themes of reflection: How remember and, especially how forget the groups from family to nation and humanity in whole events which marked the past so present. Therefore, mentioned that the study of social memory must achieved with the instruments (the concepts, methods, theories) modern putting to the theory and the methodology of the current researches.

Rezumat

Interpretarea prezentului este imposibilă fără înțelegerea trecutului, prezentul este imposibil fără trecut, iar analiza trecutului și prezentului pozițiilor noastre de viață devine imposibil fără apelul la facultățile memoriei sociale. În articolul de față am intenționat să atragem atenția asupra unei teme de reflecție: cum își amintesc și, mai ales, cum uită grupurile – de la familie la națiune și chiar omenirea în întregul ei – evenimentele care le-au marcat trecutul atât de prezent. Totodată, menționând că, studiul memoriei sociale trebuie realizat cu instrumentele (conceptele, metodele, teoriile) moderne puse la dispoziție de teoria și metodologia cercetărilor actuale.

Ne aflăm într-un moment al istoriei când împrejurările ne impun să regândim, să reconstituim totul. Sîntem cu toții obligați să încercăm a face ordine în tot capitalul nostru de opinii, de convingeri, de valori, idealuri, credințe. Studiile teoretice efectuate asupra referințelor valorice, modelelor și idealurilor de viață ne-a făcut să ne adresăm unei probleme mult mai vaste și, în opinia noastră, mult mai actuale, importante, complicate și puțin investigate cum ar fi problema memoriei sociale. Și aceasta din cauză că nu putem rezidia, reconstitui, analiza trecutul și prezentul pozițiilor noastre de viață fără apelul la facultățile memoriei colective. Interpretarea prezentului este imposibilă fără înțelegerea trecutului, prezentul este imposibil fără înțelegerea

trecutului, iar ambele pretind la o inteligență mobilă și o memorie activă[5], dublată de o conștiință lucidă, constructiv-critică, exigentă.

A vorbi despre o memorie socială, a-i înțelege rolul într-o societate înseamnă, printre altele, a vorbi despre o anumită relație cu trecutul, despre o atitudine pe care acea societate o are față de trecut. Memoria socială se prezintă ca o privire retrospectivă instituționalizată, oficială și legitimă[6]. Nu oricărui obiect îi este îngăduit să intre într-o memorie socială, nu orice eveniment sau simbol poate fi evocat în acest spațiu. Acum nu mai este un secret pentru nimeni că prezentul influențează trecutul cu aceeași intensitate cu care trecutul influențează prezentul, însă acest lucru nu a fost întotdeauna înțeles astfel. De-a lungul timpului societatea a întreținut raporturi diferite cu temporalitatea, și-a reprezentat timpul în maniere extrem de diferite. De aceea și abordarea postmodernistă a memoriei sociale diferă de cea premodernă.

Pentru a confirma acest fapt vom începe cu cercetările experimentale realizate în anul 1885 de psihologul german Hermann Ebbinghaus asupra memoriei sociale[3], studiu care a contribuit fundamental la înțelegerea faptului că memoria constituie „cunoașterea actuală a trecutului” și nu reprezintă „conservarea imaginilor”, ci „reconstituirea lor”.

În concepția acestui savant memoria reprezintă o „funcție simbolică”, amintirile depinzând de posibilitatea de a avea „idei generale”. Aici nu ne rămâne decât să acceptăm că anumite societăți ne furnizează mijloace de gândire: „Oamenii trăind în societate utilizează cuvinte a căror sens îl înțeleg: aceasta este condiția gândirii colective. Fiecare cuvânt este acompaniat de amintiri și nu există amintiri cărora să nu le corespundă cuvinte”[3]. Amintirilor le corespund cuvinte, iar limba este un produs social, deci memoria este socială, adică reprezintă memoria societății care oferă indivizilor limba și categoriile gândirii. Societatea este cea care ne ajută să fixăm semnificația lucrurilor pe care ni le amintim. În situația când nu există un cuvânt corespunzător memorarea devine dificilă. Avem mai multe șanse de a readuce în memorie anumite fapte, întâmplări dacă pentru ele există un termen lingvistic corespunzător. Aceasta a fost prima accepțiune a termenului memoriei sociale, însă tot grație savantului, filosofului și sociologului francez M. Halbwachs descoperim și a doua accepțiune a termenului de „memoria socială” și anume cea de „memorie colectivă” – ce reprezintă stocarea amintirilor unor grupuri umane pentru care evenimentele din trecut au semnificația specială.

În concepția lui atât stocarea informației precum și reproducerea ei reprezintă procese amnezice datorate vieții sociale: noi dobândim cele mai multe amintiri, evenimente grație societății și evocăm aceste amintiri în interacțiune cu membrii grupului social din care face parte. Deci memoria socială servește ca model pentru societățile actuale și în această calitate structurează valorile sociale pe care aceste societăți și le propun. Tot ea (memoria socială) oferă orientări cognitive și suport afectiv și moral pentru realizarea scopurilor și aspirațiilor. D. Schwartz afirmă că: „nu ar avea sens să ne privim pe noi înșine în trecut dacă acesta nu ne-ar ajuta să ne orientăm în prezent”[7]. Privită sub alt unghi memoria socială reprezintă modelul societății prezente, însă nu trebuie să uităm că orișice schimbări revoluționare impun reorganizarea memoriei sociale[2], fapt pe care-l putem ușor exemplifica aici prin analogia memoriei sociale premoderne cu memoria socială postmodernă.

Astfel, o memorie socială a societății premoderne, caracterizată printr-un mod de producție colectiv și autarhic, bazată în mod fundamental pe valorizarea tradiției, cu o structură socială simplă, puternic ierarhizată și rigidă, are o valoare exemplară. Experiența strămoșilor, a eroilor fondatori, reprezintă principalul model cultural, comportamental pe care indivizii trebuie să-l prezeve, să-l urmeze întocmai și prin acesta să-l perpetueze. Mitul în societățile arhaice și tradiția în cele tradiționale se constituie în adevărate forme prescriptive pentru modul de a fi în lume al individului, adevărate construcții simbolice legitimizează cu valoare sacramentală. Societățile premoderne se fundamentează pe asemănare, astfel că datoria fiecărui individ este de a repeta cât mai fidel gesturile întemeietorilor. A fi cât mai aproape de model este o virtute, căci prezentul nu este decât o retrăire, în alte cadre, a trecutului, a perioadei aurale. De aceea timpul are o reprezentare circulară de alt fel ca și memoria socială.

Fără îndoială, ideea de memorie socială poate fi considerată străină acestei epoci, căci memoria socială este o mărturie a diferenței între ceea ce este și ceea ce a fost, distanță care, cel puțin ideologic, era indezirabilă și, prin urmare, negată. Ideea de moștenire sacră ce trebuie perpetuată o regăsim la nivel societal printr-o reproducție socială foarte ridicată, ceea ce s-ar traduce prin faptul că fiul de țăran are șanse enorme să ajungă tot țăran, iar fiul de nobil are șanse enorme să ajungă tot nobil. Mobilitatea socială este foarte mică, fiindcă pozițiile sociale se moștenuesc, iar inegalitatea de șanse este considerată un fapt normal.

Societățile moderne iau naștere o dată cu procesele de industrializare și urbanizare, de diviziune a muncii și de fragmentare a societății. Rolul comunităților tradiționale intră în umbră, pe scena istoriei intră individul. Democratizarea societății, universalizarea drepturilor politice, proiectul de iluminare a maselor, sacralizarea și raționalizarea sunt mărci ale acestui timp, un timp al individualismului exacerb, al diferențierii cu orice preț. La nivelul structurării societății, poziția socială nu se mai moștenește din familie[5], ci se ocupă pe baza competențelor achiziționate în școală.

Așadar, se trece de la statusul moștenit la statusul dobândit, diploma ia locul legăturii de sînge. Individul își poate construi propria carieră, diferită de a părinților; mobilitatea socială este ridicată. Ne aflăm în plină ideologie a societății meritocratice, adică a ascensiunii prin propriile puteri. Cercul timpului este rupt, devenind o linie, o linie ascendentă, căci ne aflăm totodată în plin mit al progresului. Totul este nouitate, despărțire de tradiție și de canon. Timpul mitic și timpul sacru sunt destructurate de fenomenul secularizării, iar timpul părinților, al familiei de origine, este considerat și el, la rîndul său, revolut. Servituților originii sociale, surse ale inegalității, i se opun generalizarea, obligativitatea și eventual gratuitatea învățămîntului: „ai carte, ai parte!” Ideologia familială e aceea a copiilor care își depășesc părinții. Eroii imaginarului social sunt cei care pornesc dintr-o familie modestă și ajung pe cele mai înalte trepte ale societății. Colecțiilor particulare nobiliare, care legitimau originea veche și poziția socială privilegiată, ia locul memoriei sociale pe care am cunoscut-o; eventual cu acces gratuit. Aceste fapte ne conving de a evidenția cel puțin două rațiuni de a fi a memriei sociale: culturalizarea marelui public, care răspunde proiectului iluminist, și mărturie a împlinirii rațiunii umane, ilustrînd mitul progresului. Firește, discuția ar trebui nuanțată pe diferite tipuri de analiză interdisciplinară memoriei sociale (filosofie, psihologie, istorie, politologie, etc.), pentru apariția fiecăruia existînd circumstanțe specifice.

În fine, prin acest fapt, am ajuns la problematica postmodernității și postmodernismului. Caracterizată drept societate post-industrială, post-raționalistă, post-umanistă, post-istorică ș.a.m.d., societatea contemporană prezervă principiile democrației, meritocrației, egalității de șanse, punînd accent pe drepturile omului și ale minorităților de orice natură. Se remarcă printr-o recuperare a marginilor, a periferiei, prin creșterea vizibilității tuturor segmentelor sociale și prin politici de discriminare pozitivă pentru a contracara sursa inegalităților de șanse identificate într-un trecut de care individul nu este responsabil.

Relația cu trecutul, după cum am putut remarca pînă acum, suferă o schimbare radicală: nu este negat cu vehemență ca în modernism, ci este rescris. Nu mai avem de-a face cu un singur trecut, ci cu trecuturi. Fără îndoială, în aceste condiții, sarcina memoriei sociale devine extrem de dificilă, fiindcă ea practic se transformă într-o construcție de cuvinte ce pot fi lasate la fel în memorie.... Timpul epocii postmoderne devine un timp plat, memoria socială se extinde pe orizontală, cunoașterea obține aspect rizomatic[8].

Prin recuperarea periferiilor, a zonelor pînă nu demult invizibile, totul se descentralizează, se dispersează. Coeziunea socială nu mai este asigurată de monopolul asupra modului legitim de a te comporta[5], ci de perpetua interacțiune, de comunicare, de toleranță. Ierarhia este înlocuită de rețea, iar memoria socială adîncă, înrădăcinată în istorie este înlocuită de memoria flotantă, distributivă, conexiunistă. În consecință, memoria socială trebuie să răspundă la două provocări: multiplicarea spectaculoasă a trecuturilor și asediul permanent al prezentului extrem de complex. Ambele ridică problema posibilității spațiului fizic de a găzdui reprezentările, și mai mult decît

afîit, problema modalităților de stocare a noilor „produse” artistice, care nu se mai constituie din obiecte ca atare...

Dupa cum vedem, memoria sociala a cunoscut o amplă dezvoltare în înțelesul și sensurile multiple date de carctatori în domenii în cursul căreia și-a restructurat atât schema de funcționare internă, prin trecerea de la forme imediate la forme mediate (prin limbaj și procedee mnemotehnice), cât și aria de cuprindere, ajungând să înregistreze și să conserve informații despre toate genurile de fenomene și evenimente, precum și întreaga gamă de experiențe, accesibile la nivel individual și comunitar, reapropiind astfel trecutul în microdetalii. Prin urmare prin memoria socială trecutul se încapăținează să supravețuiască[1]. Interferența retroactivă face dificilă obținerea unei imagini corecte asupra prezentului. Din această cauză, factorii de putere sunt interesați nu numai să rescrie istoria dar și să reorganizeze memoria socială.

Deci memoria sociala, definește dimensiunea temporală a organizării sociale, integrată pe cele trei segmente ale orizontului temporal – trecut, prezent, viitor. Grație memoriei sociale, dobândim continuitatea identității în timp. Fără dimensiunea mnezică socială, am trăi numai prezentul clipei, am fi în permanență puși în fața unor situații noi, pentru care nu am dispune de nici un fel de experiență elaborată, de nici un procedeu de abordare și rezolvare, ne-am zbate permanent în jocul încercărilor și erorilor, adaptarea devenind, practic, imposibilă. Memoria sociala devine, așadar, o condiție bazală indispensabilă a existenței și adaptării optime, a unității temporale a personalității și a identității noastre.

Note

1. *A se vedea: Chelcea Septimiu. Personalitate și societate în tranziție.* - București, 1994, p. 304-320.
2. *A se vedea: Chelcea Septimiu. Memoria sociala - organizarea și reorganizarea ei* In: Psihologie socială. Aspecte contemporane. Coordonator Adrian Neculau.- Iași, 1996, p. 109-122.
3. *A se vedea: Chelcea Septimiu. Memoria socială - organizarea și reorganizarea ei* In: Psihologie. Aspecte contemporane. Coordonator Adrian Neculau.-Iași, 1996, p. 109-122.
4. *A se vedea: Chelcea Septimiu. Personalitate și societate în tranziție.* - București, 1994, p. 304-320.
5. *A se vedea: Chelcea Septimiu. Memorie sociala și identitate naționala.* - București, 1998, p. 57-60.
6. *A se vedea: Chelcea Septimiu. Memorie sociala și identitate națională .-* București, 1998, p. 32-36
7. *A se vedea: Halbwachs Maurice. La memoire collective-* Paris, 1958, p.67.
8. *A se vedea: Halbwachs Maurice. Les cadres sociaux de la memoire.* - Paris, 1925. p. 93.
9. *A se vedea: Halbwachs Maurice . Les cadres sociaux de la memoire.* - Paris, 1925, p. 103-105. sociala

ASPECTE ETICE ALE CERCETĂRII PSIHIATRICE

Adriana Paladi, Rodica Gramma

Catedra de Filosofie și Bioetică USMF „Nicolae Testemițanu”

Summary

Psychiatric researches have of crucial importance in the decrease of the mental pathologies' effects as well as for the eradication of mental disorder in itself. The involvement of human subjects in such researches arises unavoidably moral issues accounted in the great extend in international legal acts for following their solving. Nevertheless, some problems remain out of the scope of the international law. Two of them are: 1) lack of explicit definition of concept of